

ULOGA VJEŠTAČENJA U DONOŠENJU ADEKVATNE SUDSKE ODLUKE KOD SEKSUALNIH DELIKATA KAO DELIKATA NASILJA

Izvorni načni rad

THE ROLE OF THE EXPERTISES IN MAKING ADEQUATE JUDICIAL DECISIONS IN CASE OF SEX CRIMES LIKE PART OF VIOLENCE'S OFFENCES

Original scientific paper

Nebojša BOJANIĆ

Sažetak

Malo je delikata u praksi koji tako zavise od materijalnih dokaza kao što su to delikti nasilja, u prvom redu seksualni delikti, označeni u krivičnim zakonima kao krivična djela protiv spolne slobode i morala. Zbog nedostatka materijalnih izvora informacija, organu postupka jedino što je preostalo da na osnovu vještačenja materijalnih tragova i stanja subjekata na objektivni način utvrdi činjenice. Vještačenje kao radnja dokazivanja nudi objektivnost postupka sa subjektivnim elementima. Međutim, u svakom slučaju traseološka vještačenja nije moguće sprovesti ako se uviđajem ne prikupi dovoljno materijala koji bi bio podoban za vještačenje. Ovaj rad se neće baviti uviđajem i prikupljanjem materijalnih tragova, već će predmet ovog rada biti samo vještačenja koja se u sudskoj i istražnoj praksi sprovode prilikom rasvjetljavanja krivičnog djela silovanja. Činjenica je da su nalazi i mišljenja vještaka u mnogim slučajevima odlučni za sud prilikom donošenja adekvatne odluke. U prvom dijelu rada, date su osnovne karakteristike vještačenja koja se sprovode u svrhu rasvjetljavanja seksualnih delikta, a u drugom dijelu prikazani su rezultati empirijskog istraživanja u vezi navedne problematike.

Ključne riječi

Vještačenje, silovanje, procedura, odluka

Abstract

There is only few offenses in practice that are so dependent on physical evidence, such as violent offenses, primarily sexual assaults, identified in the criminal laws as crimes against sexual freedom and morality. Due to lack of physical evidence only option left to the authority which is responsible for the proceedings is to objectively determine the facts, based on the expertise of material traces and state of subjects. Expertise as an operation of proving provides objectivity of the proceedings with subjective elements of the

procedure. However, it is not possible to conduct traseological expertise if there is not enough material collected during the process of crime scene investigation that is suitable for expert investigation. This paper will not be focused on crime scene investigation and on the collection of material traces, but on the expertises that are conducted in judicial and investigative practice in solving the cases of sexual assaults. The fact is that the expertises are in many cases crucial for the court in making adequate decision. In the first part of this paper author elaborates basic characteristics of expertise that is applied in investigation of sexual offenses and in the second part he presents the results of empirical research regarding the above mentioned issues.

Key words

Expertise, rape, procedure, decision

Uvod

Tehničko-tehnološki razvoj na polju prirodnih nauka, kao i razvoj kriminalistike, krivičnog postupka i krivičnog prava rezultirali su sa brojnim istraživanjima koja su do početka dvadesetog vijeka bila nezamisliva. Tehnološkim napretkom su usavršene razne metode koje se primjenjuju u rasvjetljavanju i dokazivanju krivičnih djela i prilagođavaju se potrebama sa jedne strane, krivičnog postupka, a sa druge kriminalističkoj nauci. Prosto je nezamislivo kako danas krivični postupak u tolikoj mjeri zavisi od materijalnih dokaza, a kriminalistika od forenzike. Sudije i tužioci su po vokaciji pravnici. Njihovo obrazovanje najprije teoretski ne može biti tako široko da kao stručnjaci poznaju sve naučne i tehničke discipline, te da sami obrađuju materijalne tragove i na taj način utvrđuju činjenice i donose sud o njima. S obzirom na to da sudije i tužioci kao pravnici nisu u mogućnosti da vrše naučna i tehnička ispitivanja tragova i predmeta, odnosno spornog i nespornog materijala za potrebe krivičnog postupka, u pomoć pozivaju stručnjake određenih struka i zanimanja da obrade određene materijale i daju svoj nalaz i mišljenje¹. Ti stručnjaci su vještaci i forenzičari. Ako se sudije i tužioci ne razumiju u struku vještaka, opravdano je postaviti pitanje kako i na koji način poklanjaju vjeru ili ne, određenom vještaku, ako se zna da nalaz i mišljenje koje je dao vještak predstavlja dokaz u krivičnom postupku koji se cijeni po slobodnom sudijskom uvjerenju. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, potrebno je sa strane vještaka utvrditi na čemu se treba zasnivati njegovo mišljenje. Mišljenje vještaka treba da predstavlja samostalan, jedinstven, objektivan i originalan dokaz utemeljen na pravilima, zakonitostima i metodama određene nauke, čijim znanjima i spoznajama vještak raspolaže. U praksi najveći broj praktičnih vještačenja vrši se u toku istrage, dok se uglavnom na glavnoj raspravi vještači na osnovu validne dokumentacije. Ocjena nalaza i mišljenja vještaka od strane organa postupka mora se posmatrati kroz okvir odredaba zakona o krivičnim postupcima, jer po njima sud nije vezan isključivo za nalaz i mišljenje vještaka. Riječ je o elementima koja kroz određena pitanja razmatraju Pavišić i Modly (1999), a koja se prilikom davanja ocjene vještaka svodi se na ocjenu četiri grupe pitanja: 1) provjeru stvarnog i procesnog fiksiranja činjenica, 2) posrednu provjeru stručnosti i podobnosti vještaka, 3) provjeru metoda rada i 4) provjeru usklađenosti iskaza vještaka sa drugim dokazima.

¹ Osnovna razlika u odnosu na uviđaj je ta, kako ispravno konstatuje Stevanović (1976), da organ postupka na uviđaju otkriva i utvrđuje činjenice neposrednim čulnim opažanjem za šta mu nije potrebno posebno stručno znanje, dok vještaci otkrivaju i utvrđuju činjenice neposrednim opažanjem koristeći se posebnim stručnim znanjima iz oblasti naučnih i tehničkih disciplina.

Vještačenje je radnja dokazivanja. Njeno provođenje regulisano je odredbama zakona o krivičnim postupcima.² Također je regulisano sa procesnog aspekta ko može, a ko ne može biti vještak. Prema odredbama Zakona o krivičnom postupku, vještačenja su podijeljena prema predmetu vještačenja³: (1) obdukcija i ekshumacija leša; (2) Pregled i obdukcija začetka novorođenčeta; (3) toksikološko ispitivanje; (4) vještačenje tjelesnih povreda; (5) psihijatrijsko vještačenje; (6) Tjelesni pregled i druge radnje; (7) vještačenje poslovnih knjiga; (8) analize DNK; Kada se govori o vještačenju prilikom provođenja kriminalističkih procedura kod istraživanja krivičnog djela silovanja, najčešća vještačenja su tjelesni pregled i preduzimanje drugih radnji, vještačenje tjelesnih povreda kao i sudskomedicinska, psihijatrijska i psihološka vještačenja. Osim toga, potrebno je u svim slučajevima kada postoje indicije na upotrebu droga i alkohola, ili drugih omamljujućih sredstava izvršiti i toksikološka vještačenja uzoraka krvi i DNK vještačenja biološkog materijala. U bosanskohercegovačkoj praksi, najčešće se sudskomedicinska vještačenja vrše na osnovu uvida u medicinsku dokumentaciju, dok se psihijatrijsko-psihološka vještačenja vrše neposrednim kontaktom sa ispitanikom. Slobodno sudijsko uvjerenje ne može se zasnivati samo na jednom dokazu, pa se dokaz dobiven vještačenjem mora posmatrati u kontekstu sa ostalim dokazima. Stoga, opravdano je postaviti pitanje: da li sud bespogovorno poklanja vjeru vještaku i na njegovom nalazu zasniva sudske odluke?

Vještačenja specifična za krivično djelo silovanja

S obzirom na specifičnost krivičnog djela silovanja kao kontaktnog delikta, javlja se veliki potreba za velikim brojem različitih vještačenja. Ispitivanje brisova iz rodnice, čmara i usta predstavlja jedno od bazičnih vještačenja u kriminalističkim procedurama kod silovanja.

Psihijatrijska i psihološka vještačenja

Forenzička ili sudska psihijatrija je grana psihijatrije koja se bavi pravnim pitanjima vezanim uz duševne poremećaje. Sudsko psihijatrijski vještaci izrađuju ekspertize, tj. provode vještačenja osoba koje zbog duševnih poremećaja dolaze u kontakt s pravnim normama, krivičnog i građanskog prava i u vanparničnim postupcima.

Svaku stvarnu dijagnozu mora postaviti osoba kvalifikovana na području mentalnog zdravlja (Griffiths, 1992). Dakle, moguće je vještačiti iskaze žrtve kao dokaze. U tom kontekstu, generalno pravilo je da se iskaz stručnjaka može prihvatiti uz objašnjenje psiholoških aspekata silovanja koji su izvan iskustva organa postupka.

Psihijatrijski pregled, kako osumnjičenog, tako i žrtve istorodan je standardnom psihijatrijskom pregledu koji se obavlja u svakodnevnoj kliničkoj praksi. U takvom slučaju, se opisuje pored ostalog i držanje i ponašanje osumnjičenog, njegov odnos i saradnja sa

²Zakon o krivičnom postupku BiH sa izmjenama i dopunama, Službeni glasnik BiH br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/03, 13/05, 48/05, 46/06, 74/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08 i 58/08; Zakon o Krivičnom postupku FBiH sa izmjenama i dopunama, Službene novine FBiH br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10; Zakon o krivičnom postupku RS sa izmjenama i dopunama, Službeni glasnik RS, br. 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09 i 100/09; i Zakon o krivičnom postupku BD BiH sa izmjenama i dopunama, Službeni glasnik BD BiH, br. 10/03, 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09 i 44/10

³ Član 117 – 129. ZKP FBiH; Član 167 – 179. ZKP RS; 103 – 115. Član 103 - 115. Brčko Distrikta BiH.

vještakom, odnos prema vlastitom stanju, da li se smatra zdravim ili ne, da li svoje djelo nastoji opravdati, prikriti ili ga priznaje, ili ga opravdava psihičkim smetnjama ili poremećajima. Ovaj oblik vještačenja zahtjeva timski rad, i neminovno bi trebao uključivati psihologa, seksologa, psihoanalitičara i sl. Međutim, praksa pokazuje da je riječ o vještačenju koje sprovodi samo psihijatar forenzičar i klinički psiholog.

Psihološka vještačenja su oblik ekspertize koja se u pravilu određuje sa svrhom ocjene vjerodostojnosti iskaza osoba, kako bi se dobila ocjena psihološke razvijenosti date osobe, te utvrdili eventualni poremećaji svijesti nepatološkog karaktera i odredili motivi određenog ponašanja. Najčešći objekti psihološkog vještačenja su žrtva, počinilac i svjedoci. U okviru psiholoških vještačenja vrše se ispitivanja nervnog sistema, čula i sl.

- Prvo treba utvrditi uračunljivost počinioca – metodi za procjenu uračunljivosti mogu biti biološki ili etiološki, psihološki i biološko psihološki. Najčešće se primjenjuje kombinovani biološko-psihološki metod. Pri upotrebi navedenog metoda prvo se utvrđuje prisustvo duševne bolesti ili psihičkog poremećaja, te se ustanovljava kakva je biološka osnova imala uticaj na intelektualne i afektivno voljne funkcije počinioca u vrijeme izvršenja silovanja. Intoksikacija alkoholom zauzima značajno mjesto u procjeni uračunljivosti, naročito utvrđivanje instituta *actiones liberae in causa*, jer je silovanje krivično djelo koje se može izvršiti isključivo sa umišljajem. Za procjenu uračunljivosti važni su pojedini indikatori koji upućuju na stanja koja ne odgovaraju potpunoj uračunljivosti osumnjičenog lica. Riječ je o indikatorima u vidu spoznaja o prethodnim duševnim bolestima osumnjičenog, ispoljavanje abnormalnosti ponašanja u toku postupka, alkoholiziranost u vrijeme počinjenja silovanja, način izvršenja i cjelokupna situacija krivičnog djela silovanja upućuje da je osumnjičeni to djelo mogao počiniti u stanju duševne bolesti.
- Drugo, vještačenjem treba utvrditi da li je osumnjičeni mogao spoznati nedovoljnu mentalnu razvijenost žrtve i da li je baš tu okolnost iskoristio da izvrši spolni odnos ili s njim izjednačenu radnju. Vještačenje počinilaca silovanja prema Miliću (2002) podrazumijeva i zahtjeva: a) utvrđivanje detaljne historije bolesti, počev od razvoja u djetinjstvu i rast fantazija, prethodno seksualno ponašanje i nasilje. Obično okrivljeni negira ili nastoji trivijalizovati svoje ponašanje kao što to čine svi seksualni delinkventi. Postoji tendencija racionalizacije i stavljanja odgovornosti na žrtvu; b) objektivnu evidenciju krivičnih djela – misli se na dokumentovanu evidenciju koja se prikazuje organu postupka; c) objektivnu evidenciju od strane policije sa detaljima okolnosti krivičnog djela; d) objektivni uvid u prethodno ponašanje ako je moguće dobiti podatke od rođaka, socijalne službe, sa radnog mjesta; e) analizu mišljenja pacijenta o samom sebi; f) analizu rezultata opservacija drugih učesnika u postupku ili ranijih nekih posmatranja osumnjičenog; g) rezultate psiholoških testiranja uzbuđenja osumnjičenog u odnosu na pornografiju i erotski materijal; h) prisustvo faktora relevantnih za silovanje, kao što su agresivno ponašanje, psihoza, prisustvo fantazija silovanja.

Vještačenje pokazuje da silovanje kao seksualni delikt može biti rezultat kako trajnih tako i prolaznih psihičkih poremećaja i bolesti⁴. Može se raditi o simptomu shizofrenije ili manično depresivne psihoze, a sa druge strane kao oblik izraza individue sa jačim stepenom mentalno ometenih lica. Psihijatrijsko i psihološko prosuđivanje u takvim slučajevima ne predstavlja veliku poteškoću. U takvim situacijama, uračunljivost se cijeni u odnosu na osnovni psihički

⁴ Primjer trajne duševne bolesti je shizofrenija, a primjer privremene su alkoholne psihoze, te manično-depresivne psihoze.

poremećaj. Zadatak psihijatra u psihijatrijskom vještačenju odnosi se na objašnjenje strukture ličnosti počinioca silovanja u najvećem mogućem obimu, sa naročitim osvrtom na kriminogeni faktor počinioca. Značaj ovakvog pristupa leži kako u procjenjivanju uračunljivosti, tako i u sagledavanju terapijskih mogućnosti počinioca silovanja.

Traseološka vještačenja

Riječ je o identifikacionim vještačenjima kriminalističkih tragova u okviru kojih se jedinstveno izučavaju s jedne strane objekat koji je uzrokovao trag, a s druge strane mehanizam stvaranja traga, odnosno sam trag, kao rezultat navedene aktivnosti. Traseološkim vještačenjem u praksi se omogućava rješavanje identifikacionih i dijagnostičkih problema. Traseološkim vještačenjima bave se biolozi, hemičari, fizičari i drugi specijalisti prirodnih nauka. Kod provođenja kriminalističkih procedura u istraživanju krivičnog djela silovanja, najčešća su biološka vještačenja, ali ne treba zanemariti i druge vrste vještačenja, npr. tragova prstiju, kondoma, tragova usana, tragova ugriza, tragova ljudskih mirisa, mikrobiološke i botaničke analize i sl.

Biološka vještačenja

Prilikom izvršenja krivičnog djela silovanja, prema kontaktnoj teoriji, ostaje vanredan broj tragova biološkog porijekla, na osnovu kojih se mogu povezati činjenice i dobiti retrospektiva događaja koji se odigrao. Velika prednost bioloških tragova, i značaj koji daju biološka vještačenja, ogledaju se u veoma preciznoj eliminaciji nevinih osoba i mogućnosti određenja identiteta nosilaca, odnosno ostavioca traga. Imajući u vidu rečeno, pod biološkim vještačenjima smatraju se ispitivanje i analiza istražnom laboratorijskom tehnikom tragova i uzoraka ljudskog, životinjskog i biljnog porijekla, s ciljem utvrđivanja identiteta ostavioca traga.

Laboratorijska vještačenja krvi, obuhvataju odgovore na niz pitanja: da li je riječ o krvi, ako jeste, da li se radi o ljudskoj ili životinjskoj, ako je riječ o ljudskoj koja je krvna grupa, iz kojeg dijela tijela potiče krv, da li je riječ o muškoj ili ženskoj krvi, koliko je stara pronađena mrlja i na koncu može li se utvrditi identitet osobe čija je krv. Konvencionalne laboratorijske (potvrđne) metode za vještačenje krvi su kristalični i mikrokristalični testovi, imunološki testovi sa antihumanim hemoglobinom, hromatografski, spektralni mikroskopsko-citološki (Milosavljević, 2000), dok su nekonvencionalni testovi, testovi analiza DNK.

Laboratorijska (konvencionalna) vještačenja sjemene tečnosti zadržavaju se na utvrđivanju prisustva kisele fosfataze, test metodi za određivanje holina, kao i mikroskopskim metodama za svježe uzorke sjemene tečnosti, dok se nekonvencionalne metode odnose na analizu DNK. Ispitivanje na prisustvo sperme važno je kod dokazivanja spolnog odnosa ili s njim izjednačene radnje. Također, ne mali značaj ima ispitivanje na prisustvo sperme kada se sumnja na seksualno motivisano ubistvo. Morfološko dokazivanje sjemenih ćelija uz pomoć svjetlosnog mikroskopa je dosta česta metoda i dosta pouzdana metoda, dok su kod hemijskih reakcija prisutne mnoge kontraverze. Potvrđeno je da dokazivanje prisustva sperme u brisu rodnice potvrđeno daje rezultate u toku 24 – 72 sata nakon spolnog odnosa ili s njim izjednačene radnje. U pojedinim slučajevima zabilježeno je i do 83 sata, odnosno šest dana. Tehnika uzimanja brisa, kako navode Reuhl i Bratzke (1994) dosta doprinosi tim rezultatima. U slučaju kada je u pitanju mrtvo tijelo, mogućnost utvrđivanja prisustva sperme iznosila je 2 -3 sedmice, a najduži zabilježeni slučaj iznosio je 17 dana, dok je nakon 5 – 6 sedmica moguće morfološko dokazivanje sperme i to kod uznapredovalih promjena. Mada,

treba istaći kako navedeni autori dalje navode, o sigurnoj dokazljivosti sperme na mrtvom tijelu može se govoriti u okviru tri sedmice od vremena u kojem je nastupila smrt.

Laboratorijska ispitivanja vaginalnog sekreta veoma se rijetko provode ili skoro nikako, a najpouzdanija metoda je nekonvencionalna DNK metoda ispitivanja.

Laboratorijske metode analize pljuvačke i sline, odnose se na analizu amilaze primjenom katalitičkih jod-acid reakcija sa tiocijanatima, spot testovima na pljuvačku kroz identifikaciju enzima amilaze (test škrob – jod). Vršiti se proba na amilazu kojom se dokazuje postojanje ptijalina, a nakon toga se određuje krvna grupa ako je riječ o sekretoru, jer se u pljuvački i slini nalazi aglutinogen ABO sistema, te antigenini anti-A i anti-B, utvrđivanje sekretor – ne sekretor prisustvom ABH antigena u pljuvački, te DNK metoda.

Laboratorijske analize znoja nisu tako česte, ali treba reći da je moguće odrediti krvnu grupu, ako je lice sekretor, odnosno moguće je izvršiti DNK analizu.

Laboratorijske analize mokraće i fecesa. Laboratorijskim metodama moguće je utvrditi da li je riječ o urinu ili nije. Sporna mrlja za koju se pretpostavlja da je urin ispituje se pomoću enzimatske dekompenzacije sa ureazom i detekcijom amonijaka u gasnoj fazi, te testom na kreatinin koji je sastavni dio urina. Pored navedenog, moguće je vršiti DNK analizu na osnovu uzorka mokraće. Što se tiče fecesa, identifikacija lica na osnovu fecesa je minimalna i vrši se ispitivanje na postojanje određenih jajašca parazita glista, te ostatka neprovarene hrane. Mogućnost identifikacije čovjeka na osnovu fecesa moguća je jedino pod uslovom da se u fecesu nalazi krv, tj, da postoji unutrašnje krvarenje.

Konvencionalne laboratorijske analize dlaka i vlasi omogućuju određivanje vrste, rasne pripadnosti, tjelesne ili somatske lokacije sa kojeg dijela tijela dlaka potiče. Metode koje se koriste za analizu dlaka i vlasi su morfološko-anatomska metoda ispitivanja ljudskih dlaka, serološke metode u identifikaciji dlake, određivanje krvnih grupa iz korijena dlake, kao i mikroelementarna aktivaciona metoda identifikacije dlake. Osim ovih konvencionalnih, u upotrebi su i DNK analize.

DNK analize

Prema svom obliku, DNK analize su vrsta bioloških vještačenja koja zbog svoje važnosti, sofisticiranosti i specifičnosti zahtijevaju poseban tretman i to posebno kada se govori o vještačenjima. Pod DNK analizom treba podrazumijevati svaki postupak ili radnju koja može poslužiti u svrhu ispitivanja dezoksiribonukleinske kiseline, temeljnog genetskog materijala živih bića (Modly, 2001). DNK vještačenje poznato je i kao *DNK profiliranje*. Kako bi se kriminalističkoj nauci približio princip vještačenja materijala DNK, treba naglasiti, na osnovu praktičnog iskustva pojedinih autora, da se DNK identifikacija u forenzičke svrhe bazira na fundamentalnim principima i koristi skoro iste tehnike koje se rutinski primjenjuju u medicinskoj dijagnostici kao i u različitim populaciono genetičkim istraživanjima (Marjanović, D. et al.). Temeljna karakteristika ovih metoda je da se na osnovu veoma malih količina uzoraka DNK nekog biološkog traga može utvrditi identitet sa velikim stepenom sigurnosti. Prilikom analize DNK u svrhu utvrđivanja identiteta neophodna je podudarnost spornog i nespornog uzorka. Međutim, u svrhu utvrđivanja podudarnosti kako navode Primorac i saradnici (2001), potrebno je postaviti dva pitanja: (1) "da li je moguće određeno lice isključiti kao mogući izvor uzorka koji se ispituje" i (2) ako nije moguće isključiti lice kao mogući izvor uzorka kolika je pouzdanost tvrdnje da je baš to lice izvor uzorka". Dakle, ovdje

se nameću dva suprotna pitanja, koja autori potpuno ispravno i rezonski postavljaju. Naime, ako se DNK analizom određeno lice, kao predstavnik unaprijed definisane grupe, isključuje kao osumnjičeni, onda se prelazi na drugi korak potrage za stvarnim osumnjičenim. No, sa druge strane, ako analiza DNK pokaže da se određeno lice ne može isključiti kao osumnjičeni, onda se nameće traženje odgovora na postavljeno pitanje o stepenu sigurnosti, odnosno o tome da li je riječ o počiniocu krivičnog djela. Evidentno je da DNK analiza utvrđivanja istovjetnosti nije čudotvorna. Ona samo na specifičan i od drugih metoda odijeljen način utvrđuje prisustvo ili odsustvo određenog lica sa mjesta događaja ili kontakt sa objektom uviđaja ili pasivnim subjektom. U konačnici, kriminalistička nauka treba da svojim sadržajima i spoznajama na osnovu prezentovanih činjenica poveže nalaze DNK kao i uopšte drugih vještačenja i drugih dokaza u jednu cjelinu, te da postavi konačnu verziju o događaju i osumnjičenom. Da bi se nalaz DNK mogao koristiti kao dokaz u toku kriminalističkih procedura i generalno u toku glavnog pretresa na sudu, uzorak nad kojim je vršena DNK analiza mora biti, kao i svi drugi materijalni tragovi, pravilno procesno-pravno оформljen i praćen do nadležnog laboratorija gdje se vrši DNK analiza. Laboratorija, kako bi se održali navedeni zahtjevi mora da ispunjava sve uslove standardizacije opreme, pristupa opremi i stručnjaka koji vrše analize.

Sudskomedicinska vještačenja

Sudskomedicinska vještačenja kod seksualnih delikata, naročito u kriminalističkim procedurama kod istraživanja krivičnog djela silovanja odnose se na vještačenja živih ljudi, a u ekstremnim slučajevima i mrtvih tijela. Sudskomedicinska vještačenja spadaju u kategoriju obligatornih vještačenja, koja je odredio Zakon o krivičnom postupku.⁵ Sudskomedicinska vještačenja živih lica po svojoj prirodi uključuju klinički pregled i laboratorijske pretrage, te je tako riječ i o različitim oblicima tjelesnih pregleda.

Ljekarski pregled

Ljekarski pregled svojom sadržinom spada u oblast tjelesnih pregleda. Ljekarski pregled žrtve pokazuje se kao nužan primarno da se utvrdi njeno zdravstveno stanje i pribave dokazi o spolnom odnosu ili s njim izjednačenoj radnji. Kompletan obrazac provođenja tjelesnog pregleda u kriminalističkim procedurama kod istraživanja silovanja treba da je standardizovan dio istrage. Kriminalistička praksa može potvrditi da problemi koji se najčešće javljaju kod organizacije provođenja tjelesnih pregleda od strane kvalifikovanog medicinskog osoblja mogu biti zasnovani na nemogućnosti brze i efikasne organizacije prevoza do nadležne medicinske ustanove, ili nedostupnosti kvalifikovanog medicinskog osoblja organima postupka u svakom trenutku.

U ljekarskom pregledu žrtva silovanja javlja se kao izvor relevantnih informacija na dva načina: (1) tijelo žrtve služi kao izvor materijalnih informacija i (2) žrtva predstavlja personalni izvor informacija. Iz navedenog može proisteći da je cilj ljekarskog pregleda utvrditi postojanje ili nepostojanje materijalnih tragova u vidu povreda, naročito specifičnih za silovanje ili posljedica krivičnog djela silovanja. Ljekarska praksa razlikuje dvije vrste ljekarskog pregleda: (1) opšti i (2) specijalistički, a kriminalistička praksa je isprofilisala (1) opšti ljekarski pregled, (2) ginekološki i (3) sudsko-medicinski pregled. Iz ovog se može

⁵ Članovi 117. – 123. i član 124. ZKP FBiH; članovi 167. – 173. i član 174. ZKP RS; članovi 103 – 109 i član 110. ZKP BD BiH.

zaključiti da u ono što ljekarska praksa naziva specijalistički pregled spadaju ginekološki i sudskomedicinski pregled. Naime, i ginekologija sa jedne i sudska medicina sa druge strane su uže specijalističke oblasti medicinske nauke, za koje nije dovoljno opšte poznavanje medicine i opšta ljekarska praksa. Za navedene oblasti potrebna je dugotrajna i stručna ljekarska stručna, klinička i praktična specijalizacija u navedenim oblastima.

Medicina je dvojako uključena u kriminalističke procedure istraživanja seksualnih delikata: (1) davanje terapije žrtvi radi fizičkih i psihičkih posljedica uslijed pretrpljenog silovanja i (2) ispitivanje i dijagnosticiranje prilikom vještačenja na osnovu medicinske dokumentacije. Prilikom vještačenja na osnovu medicinske dokumentacije, sudski medicinari posebno se fokusiraju na uočavanje propusta, jer je navedena dokumentacija nerijetko netačna ili neprecizna. U takvim situacijama sudski medicinari imaju prema Zakonu o krivičnom postupku pravo tražiti da im se omogući uvid u sve dokaze i materijale, te tako mogu zahtijevati da naprave sudskomedicinski pregled žrtve, ili druge osobe čiju dokumentaciju su pregledali. Sadržaj medicinske dokumentacije u toku kriminalističkih procedura istraživanja krivičnog djela silovanja obuhvaća podatke vezane za tjelesno povređivanje koje je nastalo kao posljedica upotrebe sile, odnosno kao jedna od posljedica krivičnog djela silovanja. Dakle, riječ je o podacima koji će svjedočiti kao dokaz o karakteru i primjeni sile, kao i o ozbiljnosti i trajanju otpora žrtve (ako je ova bila u stanju pružiti otpor). Osim opštih podataka o vremenu proteklom od silovanja preko prijave do ljekarskog pregleda, vrste i obima pružene prve pomoći opštih podataka o pacijentu, vrsti i obliku tjelesnih povreda opštih i specifičnih, jako je važno tačna i precizna interpretacija dijagnostike povreda, jer postoji bojazan i opasnost kod prijave fingiranih silovanja da "žrtva" sama sebi nanese povrede. Prilikom stvaranja medicinske dokumentacije o tjelesnim povredama, kako navodi Pejaković (1991), potrebno je obratiti pažnju i na činjenice koje određuju prosječnu starost povrede, kako se povrede zadobivene ranije ne bi mogle iskoristiti za prikazivanje silovanja ili pomiješati sa novostečenim povredama. S tim u vezi, Zečević i saradnici (1985) smatraju, da ljekar zapravo uočava i fiksira povrede koje će za kratko vrijeme biti drugačije ili neće postojati prilikom potkrepljivanja ili opovrgavanja optužbe protiv osumnjičenog.

Ginekološki pregled

Ginekološki pregled se nadovezuje na opšti ljekarski pregled. Centralna radnja prilikom ginekološkog pregleda je vanjski i unutrašnji pregled rodnice. Što se tiče vanjskog pregleda, potrebno je uzeti briseve sa gornjih područja bedara, stražnjice, stidnice i međice. Ako je žrtva navela da je bilo riječi o analnom odnosu, potrebno je uzeti bris iz usta, te unutrašnjost usne duplje fotografisati, kako bi se mogla utvrditi oštećenja nastala nasilnom penetracijom *per os*. Osim toga, potrebno je izuzeti oko dvadesetak vlasi sa glave i dlaka sa bručika i posebno ih upakovati. U toku ginekološkog pregleda uzima se urin i krv iz vene radi toksikološkog i biološkog testiranja i vještačenja. Nakon uzimanja briseva sa vanjskih dijelova, preporučuje se da se ti dijelovi lagano isperu, kako bi se spriječilo unošenje vanjskih bioloških materijala prstima u unutrašnjost rodnice. Tek nakon tih zahvata, pristupa se pregledu unutrašnjosti vagine, tj. rodnice i djevičnjaka.

Stanje himenalnog prstena ne može u određenim stadijima postupka imati odlučujući kriminalistički i pravni značaj. Hazelwood i suradnici (1995) upozoravaju da u takvim situacijama kao siguran dokaz nije moguće uzeti ni oslabljeni vaginalni mišić, iako to pojedini centri u Sjedinjenim Američkim Državama čine, no takva praksa nije opšte prihvaćena. Ljekarski nalaz nakon izvršenog ginekološkog pregleda treba detaljno pismeno oblikovati. Ukoliko ljekar – ginekolog nije izuzeo neke uzorke, u nalazu treba da napiše koji su to uzorci i

razlozi zbog čega ih nije izuzeo.

Sudskomedicinski pregled

Sudskomedicinski pregled i sudskomedicinska vještačenja povjeravaju se isključivo stručnjaku, specijalisti sudske medicine. Uzimajući u obzir da je riječ o kompleksnom sudskomedicinskom vještačenju, osim sudsko medicinskog zahtjeva se i opšti pregled, kao i ginekološki, u mnogim slučajevima i psihijatrijsko-psihološki, tako da bi se ova vrsta pregleda i vještačenja u svakom slučaju trebala obavljati konzilijarno. Sudskomedicinski pregled i sudskomedicinska vještačenja u sklopu rasvjetljavanja krivičnog djela silovanja obuhvata tjelesni pregled lica, traženje povreda i kvalifikaciju nađenih povreda (Modly, 1998), te tome treba dodati i utvrđivanje prisustva sjemene tečnosti na spoljašnjim i unutrašnjim organima, određivanje znakova svježeg razdjevičenja i spolno prenosivih bolesti. Između ostalog, sudski medicinar ima zadatak da utvrdi težinu nađenih tjelesnih povreda, da između njih utvrdi koje su povrede opasne za život, koje su mogle izazvati smrtni ishod, ali isto tako ima da utvrdi da li je pravovremeno pružena pomoć bila dovoljna i efikasna da žrtva ne doživi gubitak određenih tjelesnih funkcija ili na kraju da nedoživi smrtni ishod. Sudski medicinar prilikom pregleda medicinske dokumentacije i prilikom sudskomedicinskog pregleda same žrtve treba da utvrdi mehanizam nastanka i porijeklo tjelesnih povreda. U sudskoj praksi u Bosni i Hercegovini sudskomedicinska vještačenja odvijaju se gotovo uvijek na osnovu medicinske dokumentacije koja je nekompletna, na kojoj nema skica ili fotografija povreda, već samo nalaz ljekara (uglavnom ginekologa), te biologa sa ginekološke klinike.

Metodologija provedenog istraživanja

Imajući u vidu uvodna teorijska objašnjenja, u radu će biti prezentovani određeni rezultati empirijskog istraživanja o uticaju preduzetih vještačenja u okviru kriminalističkih procedura kod rasvjetljavanja krivičnog djela silovanja, u dijelu koji se odnosi na uticaj sprovedenih vještačenja na donošenje sudske odluke⁶. Uzorak koji je korišten u izradi rada predstavlja 77 pravosnažnih sudskih predmeta za krivično djelo silovanja na sudovima u Sarajevu, Banja Luci i Mostaru⁷ u periodu od 1994 – 2004. godine. Uzorkom su obuhvaćena sva krivična djela, kako svršena, tako i u krivična djela u pokušaju. Treba naglasiti, da se reprezentativnost uzroka gubi na podacima sa Opštinskog suda u Mostaru koji su djelimično upotrebljivi, a sa Kantonalnog suda nije dobivena saglasnost za provođenje istraživanja. Ipak, uzorak se može smatrati ilustrativnim i može poslužiti za utvrđivanje tendencija prilikom provođenje kriminalističkih procedura. Za potvrdu hipoteza, korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike, metode analize sadržaja i dokumentaciona analiza.

U tu svrhu postavljena je opšta i pomoćna hipoteza:

H1: *Vrsta sudske odluke zavisi od kvaliteta izvršenog vještačenja;*

H2: *Rezultati vještačenja znatno utiču na visinu presude;*

Rezultati i diskusija

⁶ Rezultati istraživanja u ovom radu predstavljaju integralni dio istraživanja u vezi sa uticajem kriminalističkih procedura u istraživanju krivičnog djela silovanja provedenog u okviru izrade doktorske disertacije doc. dr. Nebojše Bojanića pod nazivom „Kriminalistička procedura istraživanja kod krivičnog djela silovanja“, odbranjene 2007. godine na Fakultetu kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

⁷ Na opštinskom sudu u Sarajevu 42 predmeta, Kantonalnom sudu u Sarajevu 7 predmeta, Osnovnom sudu u Banja Luci 23 predmeta i Opštinskom sudu u Mostaru 5 predmeta.

Posmatrajući deskriptivnu analizu, može se konstatovati da je skoro polovina predmeta takva da se ne može pouzdano tvrditi koliko je vršeno traseoloških vještačenja (zbroj modaliteta 0 – 6 = 43%), te se opravdano može pretpostaviti da nije vršeno niti jedno vještačenje.

Tabela 1: Ukupan broj vještačenja

Modaliteti		N	%
0	Nepoznat podatak	31	43,0
1	Jedno vještačenje	13	18,1
2	Dva vještačenja	8	11,1
3	Tri vještačenja	12	16,7
4	Četiri vještačenja	5	6,9
5	Pet vještačenja	2	2,8
6	Šest vještačenja	1	1,4
UKUPNO:		72	100,0

Najzastupljenija su biološka vještačenja sa 39 slučaja, dok je hemijsko i mehaničko prisutno u preostala 2 slučaja. Vještačenja su u 23 slučaja vršena u MUP-u Kantona Sarajevo, 11 slučajeva u Federalnom MUP-u dok je preostalih 6 slučajeva vršeno u CJB Banja Luke. U 30 slučajeva vještačenje je vršio biolog, u 4 slučaja ljekar, u 3 slučaja biolog i ljekar, te u naredna 3 slučaja biolog tehničar, dok se u po jednom slučaju javljaju kemičar i inženjer mašinstva.

Tabela 2: Vještačenja vršena prema godinama:

	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	Ukupno:
broj vještačenja	1	2	3	3	4	9	5	3	2	1	33
	39,4%					60,6%					100,0%

Do 2000. godine izvršeno je 39,4% od ukupno 33 vještačenja. Pojedinačno gledano, najviše vještačenja je vršeno u 2000. godini, od kada ponovo opada broj slučajeva za koje je traženo vještačenje, tako da 2004. godine postoji samo jedan slučaj kada je obavljeno vještačenje.

Proteklo vrijeme od prijave krivičnog djela do dobivenog nalaza, gledano u danima, svojevrstan je pokazatelj efikasnosti ovih elemenata kriminalističkih procedura. Do 7 dana nalazimo 3 slučaja, do 15 dana 7 slučajeva, do 30 dana 13 slučajeva i 3 slučaja preko mjesec dana, te preostala 3 slučaja preko 2 mjeseca. Prirodno se nameće pitanje zašto je bilo potrebno preko 15 dana čekati na nalaze kod 20 slučajeva krivičnog djela silovanja. Na osnovu rečenog, vjerovatno je, da je dužina dobivanja nalaza vještaka jedan od razloga zašto se propušta vršiti vještačenje pri rasvjetljavanju krivičnih djela silovanja, mada je ono neupitno najznačajniji dokazni element.

Tabela 3: Metode koje su se upotrebljavale u biološkim vještačenjima:

R. br.	METODE VJEŠTAČENJA	Broj vještačenja
1	analiza sperme, krvi i pljuvačke	8
2	analiza dlaka	7
3	analiza krvi + pljuvačke + fosfatoza + amilaza + sperma	4
4	kisela fosfatoza + sekret + krv	3
5	sperma + dlake	3
6	krvi + dlake	2
7	spermatozoidi	2
8	ostalo (vršen po jedan postupak)	4
UKUPNO:		33

Da li je složenost primijenjenih metoda mogla uticati na produženo vrijeme dobivanja i slanja nalaza ili se radi o uobičajenom tempu rada nadležnih zavoda, ovo istraživanje ne može dati pouzdan odgovor. Međutim, ono što treba reći jeste to, da je generalno deficitaran broj vještaka biološke struke u laboratorijima policijskih agencija u Bosni i Hercegovini. Na primjer, s obzirom na to da odjeljenja kriminalističke tehnike u kantonalnim MUP-ovima, u posmatranom periodu uglavnom nemaju navedenog vještaka, tako se svi predmeti sa biološkim tragovima šalju u laboratoriju Federalnog MUP-a na vještačenja, te je uglavnom zbog toga i veliki vremenski raspon od događaja do vještačenja.

Prije nego što će biti pokazani rezultati inferencijalne analize provedena je analiza varijance⁸ za sve varijable koje se zasnivaju na podacima koji pokazuju kako su provedene kriminalističke procedure u pojedinim sudskim predmetima spomenutih sudova. U tom smislu, može se konstatovati da je Općinski sud u Sarajevu statistički značajno više zaprimio kompletiranije prijave nego sudovi u Mostaru i Banja Luci. To se posebno izražava u odnosu na kompletiranost sudsko-medicinske dokumentacije sa nalazima ljekarskih pregleda, te činjenicu da je tadašnji istražni sudija za predmete u Općinskom sudu Sarajevo u 39 od ukupno od 42 slučaja naredio vještačenje. Sa druge strane, to je samo u 11 slučajeva od ukupno 23 slučaja učinjeno od strane istražnog suca u predmetima u Osnovnom sudu u Banja Luci, te samo u jednom od ukupno pet predmeta kod Općinskog suda u Mostaru (Bojanić, 2007.).

Opšte gledano, ilustracije razlike stanja u pogledu obavljenih vještačenja daje ukrštanje kompozitnih varijabli koje su dobivene sumiranjem modaliteta svih manifestnih varijabli koje "mjere" kvalitetu i efikasnost ovih elemenata kriminalističkih procedura.

Dobiveni raspon rezultata sveden na originalno dobivene skale bodova na osnovu sume modaliteta svih značajnih varijabli uviđa da vještačenja, kolapsiran je u kompozitne varijable sa mjernim rasponom skale od 1 do 5, gdje 1 znači nikako ili vrlo slabo provedene radnje u postupku, a 5 izrazito dobro provedene radnje i postupke. Slijedeći prikazi pokazuju distribucije prije i nakon sažimanja bodova u navedene kategorije – ocjene.

Tabela 4: Komparativni prikaz distribucije rezultata na kompozitnoj varijabli vještačenja

⁸ Primijenjena je ANOVA one way sa postupkom homogeniziranja (Levene Statistic) jednakosti varijance grupa čiji podaci ne udovoljavaju zahtjevima normalizacije.

KOMPOZITNA VARIJABLA				SUDOVİ						UKUPNO	
originalna		kolapsirana		OS Sarajevo		KS Sarajevo	OS Banja Luka		OS Mostar		
kategorija	N	kategorija	ocjena	N	cum. %	N	N	cum. %	N	N	cum. %
7-8	9	1	vrlo loše	1	3,4%	—	6	26,1 %	2	9	11,7%
9-12	10	2	slabo	2	7,1%	—	8	60,9 %	—	10	24,7%
13-16	22	3	osrednje	14	40,5 %	1	5	82,6 %	2	22	53,2
17-20	30	4	dobro	22	92,8	5	2	91,3	1	30	92,2
21-24	6	5	vrlo dobro	3	100,0	1	2	100%	—	6	100,0 %
Ukupno	77			42		7	23		5	77	

$\chi^2 = 35,556$ statistički značajan uz 12 stupnjeva slobode sig. .000 CC = 0,562

Visina koeficijenta kontingencije (cc) ukazuju da postoji *značajna asocijacija* dobro provedenih vještačenja u Općinskom i Kantonalnom sudu Sarajeva, te slabih i vrlo loših u Osnovnom sudu Banja Luke. Sudovi u kojima je vršeno istraživanje *bitno se razlikuju* u pogledu kompozitnih varijabli ocjena kvalitete i efikasnosti provedenih radnji vještačenja.

U pogledu načina i vrste *obavljenih vještačenja* Općinski sud u Sarajevu ima kumulativno samo 7,1% predmeta na kategorijama vrlo loše i slabo, dok Općinski sud Banja Luke u istim kategorijama ima čak 60,9% svih svojih predmeta. Stoga su ove razlike izrazito statistički značajne, na što ukazuje χ^2 test i dobiveni koeficijent kontingencije (cc = 0,562). Nasuprot tome, komparativni prikazi distribucije rezultata na kompozitnim varijablama kriminalističkih obrada i vještačenja evidentno ukazuju da ne postoji razlika u tim elementima kriminalističkih procedura ovisno od pojedinih sudova.

Presude izrečene za krivična djela silovanja gledano po sudovima:

Tabela 5: Prikaz vrste presuda po sudovima

MODALITETI		SUDOVI						UKUPNO	
		OS Sarajevo		KS Sarajevo	OS Banja Luka		OS Mostar		
a)	presuda odbijena, obustavljen postupak, oslobođen/nepoznato	13	31,0%	1	2	9,0%	5	21	27,3%
b)	uvjetna kazna/upućen na liječenje	6	14,0%	—	10	44,0%	—	16	20,8%
c)	bezuvjetna kazna	23	55,0%	6	11	48,0%	—	40	51,9%
		42	100,0%	7	23	100,0%	5	77	100,0%

$\chi^2 = 28,671$ uz 6 stupnjeva slobode statistički značajan (sig. .000)

U Općinskom sudu u Sarajevu ima znatno više odbijenih i oslobađajućih presuda (32%), što je statistički značajno, a na sudu u Mostaru to je 100%, dok je to samo 1 predmet u Kantonalnom sudu Sarajevo i 2 predmeta (ili 9%) na Osnovnom sudu u Banja Luci. Pored ove razlike između Općinskog suda Sarajeva i Osnovnog suda Banja Luka, postoji i druga značajna razlika koja ukazuje da je na osnovnom Sudu u Banja Luci izrečeno 44% uslovnih kazni, dok je samo 14% bilo na Općinskom sudu u Sarajevu. U tom pravcu leži i razlika u broju izrečenih bezuslovnih kazni kod 55% predmeta Osnovnog suda Sarajevo i 48% predmeta kod Osnovnog suda u Banja Luci. Značajnost ovih razlika ukazuje na izraženu tendenciju suda u Banja Luci da se vjerojatno zbog manjka materijalnih dokaza i nedovoljnih nalaza vještačenja, više opredjeljuje za uslovno kažnjavanje počinilaca krivičnih djela silovanja. Sigurno je da to uslovno kažnjavanje ne daje satisfakciju žrtvi, te da ona to doživljava kao nepravedno blago suđenje za počinjeno nasilničko krivično djelo koje ostavlja velike psihičke traume na njoj.

Opravdano je pretpostaviti, ako su kvalitetno i efikasno provedene sve kriminalističke procedure, da će sud izricati više bezuslovnih kazni za krivična djela silovanja na temelju neupitnih materijalnih dokaza koji su prikupljeni u uviđaju i dokazani i potvrđeni vještačenjem. Dakle, na temelju tih istih dokaza izreći će se i oslobađajuće presude tamo gdje nisu osumnjičenici mogli biti dokazano krivi.

Tabela 6: Uticaj vještačenja na objektivno dobivenu kriterijsku varijablu *cluster* analizom

PROVEDENO VJEŠTAČENJE		CLUSTER-I OBRADENIH PREDMETA						UKUPNO	
		2 nikako ili slabo		1 zadovoljavajuće		3 dobro		N	%
		N	%	N	%	N	%		
1	vrlo loše	7	17,9%	—	—	—	—	7	9,6%
2	slabo	9	23,1%	1	4,3%	—	—	10	13,7%
3	osrednje	17	43,6%	3	13,0%	—	—	20	27,4%
4	dobro	5	12,8%	15	65,2%	10	90,1%	30	41,1%
5	vrlo dobro	1	2,6%	4	17,4%	1	10,1	6	8,2%
	Ukupno	39	100,0%	23	100,0%	11	100,0%	73	100,0%

$\chi^2 = 41,424$ uz 8 stupnjeva slobode STATISTIČKI JE ZNAČAJAN sig. .000

CC = 0,602 sig. .000

Značajnost χ^2 testa direktno ukazuje na značajnu razliku između predmeta u kojima su obavljena dobro (više i kvalitetnije izvedena) vještačenja i onih predmeta gdje su vještačenja propuštena ili nekvalitetno izvedena.

Izrazito značajan koeficijent kontingencije govori o vrlo visokoj (za ovaj tip analiza) asocijaciji dobro vještačenih predmeta sa njihovom ukupno objektivno utvrđenom ocjenom kvalitete. Taj isti nivo asocijacije prisutan je u kategoriji zadovoljavajuće kvalitetnih i efikasnih kriminalističkih procedura.

Ovaj nalaz omogućava kategoričan zaključak da je osrednje i slabo vještačenje izrazito ograničavajuća determinanta ukupne uspješnosti kriminalističkih procedura, te da uz slabo provedene uviđajne radnje predstavlja najvažniji faktor od čijeg variranja ovisi da li će i koliko izvještaj nadležnom tužiocu i kasnije optužnica biti potpuna, dokumentirana i dokazno uvjerljiva.

Tabela 7: Uticaj vještačenja na vrstu presude

Kompozitna varijabla broja i vrste VJEŠTAČENJA		VRSTE PRESUDA						UKUPNO	
		odbijena/ obustava/ oslobođen		uvjetna kazna/ obavezno liječenje		bezuvjatna kazna		N	%
1	vrlo loše	4		4		1	22,5%	9	11,7%
2	slabo	1		6		3		10	13,0%
3	osrednje	8		4		10		22	28,6%
4	dobro	7	27,0%	2		21	65,0%	30	39,0%
5	vrlo dobro	1		—		5		6	7,7%
	Ukupno	21		16		40		77	100,0%

$\chi^2 = 24,189$ uz 8 stupnjeva slobode statistički značajan na sig. .002, CC= 0,489

Značajnost razlike vrste presuda sa dobro provedenim vještačenjem ogleda se u činjenici da od ukupno odbijenih, obustavljenih tužbi, odnosno oslobođenog počinitelja, te uslovno izrečenih presuda i upućivanja na liječenje, samo 27,0% nalazi se u kategoriji dobro i vrlo dobro provedenih vještačenja. Nasuprot tome, većina ovakvog sudskog ishoda uslovljena je vrlo loše, slabim ili osrednje obavljenim postupcima vještačenja. Ovim podacima dijametralno oprečno je stanje sa presudama bezuslovno izrečenih kazni gdje je 65,0% predmeta obavljeno dobro ili vrlo dobro vještačenje.

Visina kontingencije $C = 0,489$ ukazuje da se ova značajna *asocijacija* javlja već i u situaciji *osrednjeg provedenog vještačenja*, odnosno, onog koje je nedovoljno po broju i vrsti, te kvaliteti izvedbe. Drugim riječima, čak *kada se javljaju i osrednje provedeni postupci vještačenja počinitelj ima izrazito veću šansu da biva oslobođen zbog nedostatka dokaza, postupak obustavljen ili tužba odbijena*. S druge strane, ne može se zanemariti činjenica da dobro i vrlo dobro provedeno vještačenje može osloboditi krivo optuženog osumnjičenika i tako utjecati na *pravednost* suđenja.

Zaključak

U potpunjavanje zaključaka u vezi sa uticajem vještačenja na donošenje sudskih odluka, teško se može posmatrati individualno bez posmatranja uviđaja ili eventualnih izjava svjedoka. Iako u tom pogledu postoje ogromne procesne razlike, treba reći da se uviđajem prikuplja materijal za vještačenje, i za njegovu provedbu nije potrebna posebna naredba organa postupka, kao što je to slučaj sa vještačenjem. S druge strane, izjave svjedoka se uvijek posmatraju kao subjektivni dokaz. Vještačenjem se tumače materijalni dokazi, a na osnovu mišljenja vještaka, koje mora biti objektivno i sagledano u odnosu na druge dokaze, organ postupka donosi adekvatnu odluku. Dakle, organ postupka ne smije samo pokloniti vjeru nalazu jednog vještaka, već se u postupku moraju uzeti u obzir i drugi dokazi. To je na kraju zakonska obaveza organa postupka.

Ipak, i na osnovu sagledavanja samo parametara koji se odnose na vještačenje, mogu se donijeti određeni zaključci. Uopšte se može zaključiti da od kvaliteta i efikasnosti obavljenih kriminalističkih procedura uviđaja i vještačenja ovisi vrsta presude, a vjerovatno i sama pravednost suđenja, jer sudovi utemeljenije u dokazima donose adekvatne presude koje se temelje na materijalnim tragovima, što im osiguravaju uviđajne radnje, a postupci vještačenja osiguravaju neoborive nalaze. Na osnovu svega prezentovanog može se potvrditi i osnovna i specifična hipoteza koja je postavljena u radu. Naime, što je vještačenje bolje sprovedeno, kako u stručnom, tako i u procesnom smislu, to je veće utemeljenje za donošenje adekvatne sudske odluke.

Literatura:

1. Bojanić, N., (2007), Kriminalistička procedura istraživanja kod krivičnog djela silovanja, Odbranjena doktorska disertacija, Sarajevo, FKN.
2. Griffiths, G. L. (1992), *Psihološki čimbenici predviđeni dokazni materijal prilikom istrage u slučajevima silovanja*, Zagreb, IZBOR, br. 2., str. 176 – 186
3. Hazelwood, R. R., Brugess, W. A. (1995), *Practical Aspects of Rape Investigation a Multidisciplinary Approach*, CRC Press, Boca Raton, USA, str. 258.
4. Marjanović, D., Dobrača, I. i Drobnič, K. (2005), *Prikupljanje, prezervacija i transport uzoraka za DNK analizu*, Sarajevo, INGEB, str. 10.

5. Milić, S. (2002), *Sudska psihijatrija*, Podgorica, Službeni list RCG, str. 423.
6. Milosavljević, M. (2000) *Osnovi forenzičke biologije*, Sarajevo, UG Obrazovanje gradi BiH, str. 82.
7. Modly, D. (1998.), *Kriminalistička metodika*, Sarajevo, FKN, str. 496.
8. Modly, D. (2001), *Prikupljanje bioloških neutralnih komparativnih uzoraka humanog porijekla za potrebe vještačenja*, Sarajevo, Pravna misao, god. XXXII, (7 – 8.), str. 22 – 37.
9. Pavišić, B., Modly, D. (1999), *Kriminalistika*, Rijeka, Pravni fakultet, 303.
10. Pejaković, S. (1991), *Sudskomedicinska ekspertiza i lekarska greška pred društvom i sudom*, Beograd, Naučna knjiga, str. 142.
11. Primorac, D. et al. (2001), *Primjena analize DNA u sudskoj medicini i pravosuđu*, Zagreb, NZMH., str. 71.
12. Reuhl, J. i Bratzke, H. (1994), *Dokazivanje sperme na vrlo starom lešu*, Zagreb, IZBOR, br. 3., str. 248 – 251.
13. Stevanović, Č. (1976), *Vještačenje u krivičnom postupku*, Beograd, Savremena administracija, str. 49 – 54.
14. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine sa izmjenama i dopunama, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 10/03, 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09 i 44/10.
15. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine sa izmjenama i dopunama, Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10.
16. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske sa izmjenama i dopunama, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 50/03, 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09 i 100/09.
17. Zakon o krivičnom postupku BiH sa izmjenama i dopunama, Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/03, 13/05, 48/05, 46/06, 74/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08 i 58/08.
18. Zečević, D. i saradnici (1985), *Vještačenje težine tjelesnih ozljeda u krivičnom postupku*, Zagreb, Informator, str. 51.

Biografija

Nebojša Bojanić, docent na nastavno naučnoj oblasti Kriminalistika, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu i član Nezavisnog odbora za izbor i reviziju policijskog komesara Kantona Sarajevo.
nbojanic@fkn.unsa.ba